

**СТУДИОЗНА РАЗМАТРАЊА РАЗНОВРСНИХ
АСТРОНОМСКИХ ЗНАЊА АНТИЧКОГ РАЗДОБЉА И ЊИХОВ
СТВАРАЛАЧКИ УТИЦАЈ КРОЗ МИНУЛЕ ЕПОХЕ
(Поводом књиге *Астрономска знања античког доба и њихов
утицај кроз векове*)**

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

Резиме: Приказана је књига *Астрономска знања античког доба и њихов утицај кроз векове* Милана С. Димитријевића.

Кључне речи: Историја астрономије, астрономија антике, астрономија Византије, астрономија у култури

Милан С. Димитријевић је стасао и развијао се у високоинтелектуалној породици, са врло обимном домаћом библиотеком и најразноврснијом литературом која му је била на располагању. Још у раном детињству Бапка Софија Карауловна, удата Димитријевић, иначе први зубни лекар у Лесковцу, извршила је судбински утицај на Миланов даљи развој. Отац Сергије Димитријевић, један од најзнаменитијих историчара, али и ствараоца историје у младалачким данима, упућивао га је у свет антике, преко највеће приватне нумизматичке збирке у Србији, коју је даровао Српској академији наука. Као полифона стваралачка личност бавио се поред осталог, сакупљањем народних умотворина; израдом библиографија различите врсте; студијским радом у области економских наука, што је био и предмет његове докторске дисертације. У досадашњем периоду написано је више књига о њему: од животописа, преко дела под насловом *Живот као делање*, те *Записа I* и *II*.¹ Мајка Надежда је у младалачким данима живо и

¹Н. Цветковић, *Живети пуним животом (Животопис Сергија Димитријевића)*, Лесковац 1996; Н. Цветковић, *Живот као делање (Политичка делатност Сергија Димитријевића)*, Лесковац 1997; Н. Цветковић, *Записи о Сергију Димитријевићу I*, Лесковац 1997; Н. Цветковић, *Записи о С. Димитријевићу II*, Алма, Београд 2016.

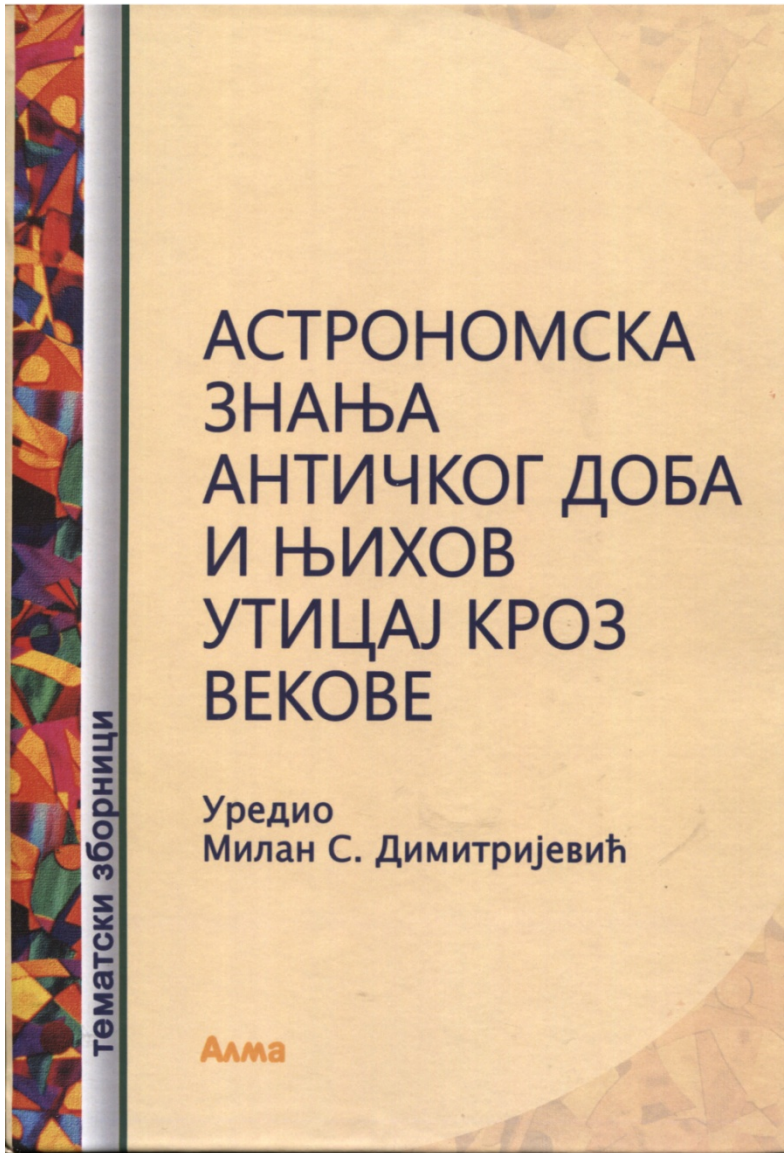
непосредно суделовала у Скојевској активности, када је почела да сарађује у *Младом борцу*, објављујући бројне и различите прилоге; а по ослобођењу, 1944. године, ради у локалном листу *Наша реч*, где упознаје свог будућег животног сапутника, објављујући бројне текстове, о чему постоји библиографија њених радова, коју је марљиво прикупио и сачинио сам Милан С. Димитријевић.²

Из напред назначеног може се видети да је Миланов отац био комплексна и вишестрано усмерена научно-стваралачка личност, истраживач у области медијевалистике, нумизматичар европског гласа и имена;³ студиозно, аналитички бавио се савременом историјом и, историјом радничког покрета и историјом Југа Србије, као и етнографским радом, колекционарством, путописном литературом, поезијом; а уз све то био је и знаменити револуционар и стваралац историје.

По жељи породице Милан је уписао Класичну гимназију, која је у то време била елитна школа. И ту почиње његов сусрет са светом антике и истовремено опредељење за студије астрономије; са намером да избегне домен друштвених наука, у чему је његов отац био скоро у свему доминантан, на југословенском, балканском и ширем европском простору. Гимназијалац Милан имао је свој јасан смер, правац и опредељење. Као школарац, није се трудио да буде најбољи; живео је богат младалачки живот; волео је да се дружи, да гледа филмове, и по два - три у једном дану. Читао је изузетно много, захваљујући поменутој великој кућној библиотеци (ситуираној у Адлигатовом Музеју књиге) а са друговима се надгорњавао у познавању и најситнијих детаља из прочитане лектире (Александар Дима, *Три мускетара*).

² М. С. Димитријевић, *Библиографија радова Надежде Димитријевић*, види монографију: *Астроном - песник - друмовник - Милан С. Димитријевић II* (у процесу финализације).

³ Сергије Димитријевић, *Каталог збирке српског средњовековног новца*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српска академија наука и уметности, 2001. и бројна нумизматичка дела, види Станиша Војиновић, *Библиографија радова Сергија Димитријевића*, Задужбина Андрејевић, Београд 2009. и Сергије Димитријевић, *Библиографија српске средњовековне нумизматике*, Српско нумизматичко друштво, Београд 2010.

Слика 1: Предње корице књиге *Астрономска знања античког доба и њихов утицај кроз векове* Милана С. Димитријевића.

Већ тада, назирао се будући велепутник, који ће следити очев наука, и то најпре у туристичком обиласку Београда и околине (Војловица), потом завичајног Лесковца, ближе и даље околине, те Охрида и сл. Иза свега овога није се баш у свему назирао будући министар и великан у астрономској науци, па у извесном смислу и у рангу академика (при избору недостајало му је неколико гласова).

Обимно дело *Астрономска знања античког доба и њихов утицај кроз векове*,⁴ М. С. Димитријевић је врло скромно, чак и прескромно, потписао са *уредио/приредио*. Међутим он је много и неупоредиво више од тога. Пре свега, иницирао је и конципирао целину књиге, у којој су текстови углавном претходно публиковани у зборницима Конференције „Развој астрономије код Срба“. Потом, написао је обухватан текст *Астрономија античког доба*, који представља неку врсту креативног пролога за већину наведених коауторских текстова, где се углавном потписивао као последњи међу судеоницима у стварању овог, унеколико капиталног дела, које је недостајало нашој науци. С пуно права, могао је ову књигу да потпише својим пуним именом и презименом, и евентуално да дода још једног од чешће присутних коаутора (Евстратије Теодосиу) као што многи у свету раде; али Миланова иницијативност и скромност, у овом случају - врхуне.

Гледано у целини, књига има неколико основних делова. Поменимо узгред врло подстицајан и инспиративан текст Милорада Стојића, који стоји као предговор, што садржи и продубљена сагледавања и красне илустрације, уводећи читаоца у прапочетке астрономских знања. На почетку предговора се дословце истиче да текстови у овој књизи „пружају обиље података о астрономији грчког и римског света и о њиховом значају у каснијем развоју те науке“.⁵ Овај свестрано информативни текст, публикован уместо пролога, заједно са осталим деловима књиге нуди обиље сваковрсних података о астрономији грчког и римског раздобља и њиховог утицаја на потоњи развој науке. Ту се разложно напомиње да су антички Грци доста тога преузели од астрономских сазнања из старог Египта, Асирије, Вавилоније, и неких блискоисточних држава, па чак можда и из Индије. Стојић после краће уводне напомене посебну пажњу посвећује Лепенском Виру из периода приближно 6200 до 5700. године пре наше ере. Овај одељак књиге прате одабране илустрације. А други део уводне студије посвећен је Белици, локалитету Појате - Појила, нешто млађег раздобља, приближно 5800. до 5600. године пре наше ере.

Уводни текст Милорада Стојића са преосталим деловима књиге, који разматрају и астрономију византијског периода, као и прилоге о древној српској астрономији, складно заокружује целину, па је мајсторски одабран за ову прилику.

Највреднији текст у целини књиге представља студиозно разматрање астрономије античког доба, ауторски текст Милана С. Димитријевића, који

⁴ *Астрономска знања античког доба и њихов утицај кроз векове*, уредио /приредио Милан С. Димитријевић, Алма, Фондација Николе Цветковића, Друштво за археоастрономска и етноастрономска истраживања „Влашићи“, Београд, 2019.

⁵ Милорад Стојић, *Почеци истраживања астрономских знања праисторијских заједница у Србији*, у *Астрономска знања античког доба...*, Алма, Фондација Николе Цветковића, Друштво за археоастрономска и етноастрономска истраживања „Влашићи“, Београд, 2019, стр. 5.

захвата тридесетак страница, са врло обимном и разноликом литературом, како на српском језику тако и са изворима из опсежне иностране литературе. Овај драгоцени прилог даје основни тон даљим разматрањима углавном коауторске природе и чини част целини овог изузетног дела. При том, Димитријевић полази од Орфичких химни, преко марљивог проучавања Хомерове *Илијаде* и *Одисеје*, те преко познијих писаца: Талеса из Милета, Питагоре и других, уз бројне изворе који су аутентично презентирани. Овде је посебно вредно помена обраћање пажње Екфанту из Сиракузе, Пармениду, Анаксагори из Клазомене, као и Емпедоклу, Хипократу са Хиоса до Платона, и Аристотела што у извесном смислу представља својеврсни пролог за даља студијска разматрања неколицине врлих аутора и добрих познаваоца астрономије античког раздобља.

Ова обухватна књига састоји се из три основна дела. Први, најцеловитији, представљају разматрања астрономије античког раздобља (до стране 246), са освртом на сазвезђа у Хомеровој *Илијади* и *Одисеји*, што чини се, раније није на адекватан начин уочено. У том контексту посебно је занимљив текст групе аутора који обрађује развој идеје хелиоцентричног систем и то од Орфичких химни и Питагорејаца, до цара Јулијана Апостате. После тога, у студиозном захвату, прелази се на Анаксагору и његов стваралачки уплив у области астрономије. У том смислу вредан је пажње текст веће групе аутора, што се односи на Геу, Уран, Хелиос и Селену, као и њихов значај у старогрчкој космогонији.

У средишњем делу ових разматрања налазе се два занимљива прилога Александре Бајић и Милана С. Димитријевића, проистекла из раније превођених, коментарисаних и студијски разматраних дела, као што су Овидијеве *Фасте* и Аратове *Појаве*; оба публикована у

Зборнику Матице српске за класичне студије. У ова два прилога аутори, из новог угла и перспективе, приступају сагледавању Сунца, звезда и небеских тела у Аратовим *Појавама*, у до сада првом преводу на српски језик. Они представљају, захваљујући разматрањима Овидијевих астрономско-поетских одредница и студијском виђењу улоге Арата и Еудокса, адекватно сагледавање ових тема, које до сада нису шире разматране.

Другу, већу целину представља астрономија и астрологија византијског доба, која почиње сагледавањем астрологије у антици и раном Византијском царству. Аутори, Евстратије Теодосију, Василије Н. Маниманис и М. С. Димитријевић са пажњом и зналачки истражују допринос Византије природним наукама; а ту су забележени и бројни мислиоци и научници. Група око аутора уложила је напор да проучи и истражи географе рановизантијског раздобља. Занимљиво је да је М. С. Димитријевић, захваљујући овом раду, у једном попису на Википедији уврштен и међу географе.

Следећих неколико прилога коаутора Теодосијуа, поменутог Маниманиса, Емануела Данезиса и Константина Калаханиса, заједно са

Миланом, баве се разматрањем византијске астрономије и космологије. Ту се истичу прилози посвећени Св. Василију Великом, Св. Грегорију Назијанзину, Св. Јовану Златоустом и Козми Индикопловцу. Ту је вредан пажње и текст *Критика Јована Филопона аристотеловског етра и његови погледи на кретање небеских тела*.

У завршном делу књиге налазе се три целовите студије, од којих две разматрају утицај дела *Беседе на Шестоднев* Св. Василија Великог код Срба и Бугара. Трећа се бави значајем за Србе, византијског астронома, учењака и политичког делатника Нићифора Григоре, који је боравио у својеврсној дипломатској мисији на двору краља Милутина.

Три поменуте целине нису строго и парцијално изоловане, већ се узајамно додирују и преплићу, богатећи ове студијске приступе, уз презентацију нових сазнања, која представљају користан и драгоцен прилог проучавању астрономске баштине, а што је још значајније, њен уплив и утицај на потоње епохе. С разлогом се може закључити да је ова обухватна, аналитички промишљена и стваралачки конципирана књига обогатила наша сазнања о астрономском наслеђу, отварајући могућности и за даља истраживања и проучавања. Радови груписани у поменуте целине, на свој начин, зраче новим и изнова провераваним фактографским појединостима, што могу бити од посебне вредности за млађе научнике. Чињеница да су поменути радови публиковани у Зборницима радова Конференције „Развој астрономије код Срба“, значајно подижу студијско-истраживачки ниво поменутих зборника и вишеструко осмишљавају средства која Министарство просвете, науке и технолошког развоја издваја за ове научне скупове. Нагласимо на крају да Милан С. Димитријевић, прегалачким радом, значајним смислом за организацију, благовременим информацијама у вези са конференцијама, држи на окупу знатан број научника, којима се све више придружују и млади, што се захваљујући зборницима афирмишу, поред студијског и на научно-теоријском, историјском, песничко-стваралачком и ликовно-визуелном подруљу.

STUDIOUS CONSIDERATIONS OF VARIOUS ASTRONOMICAL KNOWLEDGE OF THE ANCIENT PERIOD AND THEIR CREATIVE INFLUENCE THROUGH PAST EPOCHES

(On the occasion of the book *Astronomical knowledge of ancient times and their influence through the centuries*)

The book *Astronomical Knowledge of Ancient Times and Their Influence through the Centuries* of Milan S. Dimitrijević is presented.

Key words: History of astronomy, astronomy of antiquity, astronomy of Byzantium, astronomy in culture